

МЕМ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТРУЮВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАГМАТИЧНИЙ І МНЕМОНІЙНИЙ ВИМІРИ

Маслова Юлія

*кандидатка філологічних наук, доцентка, керівниця Навчально-методичного центру «Школа освітніх інновацій»
Національного університету «Острозька академія»
м. Острог, Україна*

У сучасній комунікативістиці цифровий мем тлумачать як повторювану мультимодальну одиницю культурної циркуляції, що набуває популярності через ремікс і наслідування та функціонує в інтерсуб'єктивному полі мережевої взаємодії [16; 14]. Первісну ідею «мему» як одиниці культурної спадковості (Р. Докінз) переорієнтовано у бік соціотехнічних механізмів поширення, де вирішальною є участь спільнот, алгоритмічні рекомендації й жанрові конвенції платформ [7; 14]. У воєнному контексті мему постають як інструмент оперативного семіотичного моделювання події: вони одночасно кодують оцінні позиції, маркують межу «свої/чужі» та ініціюють спільні перцептивні сценарії [12; 3; 4].

З погляду семіотики та «граматики» зображення мем є інтеграцією іконічних, індексальних і символічних компонентів (Ч. С. Пірс) із вербальним наративом, пов'язаним інтерсеміотичною синергією єдності [15; 12]. Композиція кадру, ракурс, модальність кольору, ступінь наближення й розміщення текстових нашарувань виступають «візуальними морфемами», що скеровують інтерпретацію і підсилюють прагматичний ефект повідомлення [12]. Саме такий мультимодальний синтез забезпечує усталення інтерпретацій і скерування уваги аудиторії, уможливаючи продукування смислів, релевантних для колективної перцепції війни [12; 3]. Вагомою ознакою є також інтертекстуальність: реміксні відсилання до попередніх текстів та образів, цитатні й пародійні матриці забезпечують упізнаваність і кумулятивне нарощення смислів [16; 14].

Прагматичний вимір воєнних мемів характеризується домінуванням асертивів (оцінне повідомлення), директивів (заклик до дії, донату, волонтерства) й експресивів (спільне переживання; гумор як мотивувальний ресурс), що формують перлокутивні ефекти солідарності та мобілізації [9; 1; 3]. У полі публічної комунікації ці ефекти співвідносяться з процедурами легітимації/делегітимації, де мем виступає «візуальною риторикою» із високою вірусністю, здатною нормувати прийнятні інтерпретації події [9].

У когнітивному ракурсі меми активують релевантні фрейми та сценарії (наприклад, «агресор/захисник», «стійкість», «втрата/відшкодування»), які задають ролі учасників, виокремлюють смислотвірні ознаки події та керують сценарною інференцією, формуючи очікувані послідовності дій і результатів [10]. Водночас вони залучають концептуальні метафори, що забезпечують систематичне відображення між доменами (типу «війна – хвороба», «війна – шлях»), унаслідок чого вибудовуються інтерпретаційні траєкторії та оцінні стандарти – своєрідні «коридори» оцінювання, які окреслюють простір допустимих висновків і регулюють емоційно-оцінні реакції аудиторії [13].

Мнемонічний аспект полягає в акумуляції колективної пам'яті через серії, шаблони та ремікси, що синкретизують особисті хвилювання з публічними наративами. Завдяки упізнаваності та повторюваності меми функціонують як «культурні маркери» події, підтримуючи стійкі зв'язки між символами, діями й оцінками [16; 14; 2]. Водночас етична нормативність вимагає уникати дегуманізації чи стигматизації та надавати перевагу експлікативній, а не маніпулятивній комунікації [9].

У площині воєнного медійного дискурсу показовими постають принаймні чотири високочастотні меметичні сюжети, кожен із яких демонструє інтертекстуальну насиченість, фреймову керованість інтерпретації та виразний прагматичний ефект. По-перше, «*бавовна*» як евфемістичний маркер вибуху експлуатує омонімію рос. *хлопок* і укр. *бавовна*, формуючи іронічний фреймінг події; подальша серіалізація (зокрема «Бавовнятко») забезпечує впізнаваність й емоційно-регуляторну функцію, що простежуємо у новинному та культурному сегментах медіапростору (Ukrainska Pravda Eng, 28.08.2022; Суспільне Культура, 04.01.2023). По-друге, «*український трактор, що тягне трофейний танк*» як ремікс аграрного образу з військовим сюжетом реалізує інверсію сили («малий перемагає великого»), консолідує аудиторію та завдяки серійності набуває вірусності в європейських й американських медіях (Euronews, 30.03.2022; Newsweek, 30.03.2022). По-третє, «*паляниця*» як шиболет, графічно-вербальний код верифікації «свій/чужий», поєднує дієвість мовленнєвої практики з інтертекстом культурних шиболетів, що має прототип у біблійній традиції випробування вимови за Книгою Суддів 12:6, і репрезентовано у журналістських репортажах та аналітичних колонках (The Guardian, 26.11.2022; Foreign Policy, 13.03.2022), а також у фахових українських оглядах мемної культури (Warmemes / Media Center Ukraine). Нарешті, серія «*Чорнобаївка*» функціонує як топонім-мем із мнемонічними «гачками» очікування: кожен новий епізод ритуалізує інтерпретаційний шаблон і підсилює солідаризаційний ефект, що демонструють українські онлайн-медії (ZAXID.NET, 19.03.2022; Chas News, 19.03.2022).

Воєнні меми в українському публічному просторі функціують як високочастотні, інтертекстуально насичені одиниці мультимодальної комунікації, що інтегрують іконічні, індексальні та вербально-символічні ресурси й забезпечують фреймово-скриптову організацію смислу. У когнітивному вимірі вони ініціюють активацію релевантних фреймів та сценарну інференцію; у прагматичному – продукують перлокутивні ефекти координації дії, мобілізації та зниження тривожності; у мнемонічному – здійснюють консолідацію досвіду через фіксацію й ретрансляцію подій у колективній пам'яті. Їхня ефективність зумовлена синергією серіалізованої повторюваності, реміксною варіативністю та високого ступеня типізованості, доповненою швидким інституційним закріпленням цих практик у журналістсько-редакційних конвенціях сучасного медійного дискурсу (див. [1; 6; 9; 16]).

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнєцова, Т. Мем як комунікативний прийом подолання страху під час війни: український контекст / Т. Кузнєцова // ІК. – 2024. – С. 15–31.
2. Маслова, Ю. П. Експлікація військової термінології в газетному українськомовному дискурсі воєнного періоду / Ю. П. Маслова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». – Острого: Вид-во НаУОА, 2024. – Вип. 23(91). – С. 27–32.
3. Маслова, Ю. П. Персуазивність газетного дискурсу сучасної України воєнного періоду / Ю. П. Маслова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». – Острого: Вид-во НаУ «Острозька академія», 2023. – Вип. 18(86). – С. 33–36.
4. Маслова, Ю. П. Функційно-стилістичні й комунікативні особливості українськомовного газетного тексту воєнного періоду / Ю. П. Маслова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». – Острого: Вид-во НаУОА, 2024. – Вип. 23(91). – С. 50–53.
5. Barsalou, L. W. Frames, concepts, and conceptual fields / L. W. Barsalou // Frames, Fields, and Contrasts: New Essays in Semantic and Lexical Organization / eds. A. Lehrer, E. F. Kittay. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum, 1992. – С. 21–74.
6. Colombo, C. Memes and War: Why People Turn to Jokes During Times of Crisis / C. Colombo // Teen Vogue. – 2022. – 3 March. – Available at: <https://www.teenvogue.com/story/memes-about-war-why> (accessed 26.04.2023).
7. Dawkins, R. The Selfish Gene / R. Dawkins. – Oxford : Oxford University Press, 1976.
8. Eco, U. A Theory of Semiotics / U. Eco. – Bloomington : Indiana University Press, 1976.
9. Fairclough, N. Media Discourse / N. Fairclough. – London : Edward Arnold, 1995.10.
10. Fillmore, C. J. Frame semantics / C. J. Fillmore // Linguistics in the Morning Calm. – Seoul : Hanshin, 1982. – С. 111–137.
11. Johnson-Laird, P. N. Mental Models: Towards a Cognitive Science of Language, Inference, and Consciousness / P. N. Johnson-Laird. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1983.

12. Kress, G.; van Leeuwen, T. *Reading Images: The Grammar of Visual Design* / G. Kress, T. van Leeuwen. – 2nd ed. – London : Routledge, 2006.
13. Lakoff, G.; Johnson, M. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : The University of Chicago Press, 1980.
14. Milner, R. M. *The World Made Meme: Public Conversations and Participatory Media* / R. M. Milner. – Cambridge, MA : MIT Press, 2016.
15. Peirce, C. S. *Philosophical Writings of Peirce* / C. S. Peirce. – New York : Dover, 1955.
16. Shifman, L. *Memes in Digital Culture* / L. Shifman. – Cambridge, MA : MIT Press, 2014.